

תבונות

הגות עיון ופשוט
משיעורי

הג"ר דוד לייבל שליט"א

נערך ע"י תלמידיו

מולך

וְאֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָאָמַר אִישׁ אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִן הַגֵּר הַגֵּר בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִתֵּן מִזְרָעוֹ לְמִלְךָ מוֹת
יּוֹמֵת עִם הָאָרֶץ וְרָגְמָהּ בְּאֶבֶן; וְאֵנִי אֶתֵּן אֶת פְּנֵי בְּאִישׁ הַהוּא וְהִכְרַתִּי אֹתוֹ מִקְרֵב עִמּוֹ כִּי מִזְרָעוֹ
נָתַן לְמִלְךָ לְמַעַן טַמְּא אֶת מִקְדָּשִׁי וְלְחַלֵּל אֶת שֵׁם קִדְשִׁי.

התבוננות בפסוקים בפרשתנו מלמדים כי האופן שבו התורה מתייחסת לאיסור העבודה למולך שונה מהיחס הניתן לשאר סוגי העבודה זרה. ראשית, זו העבודה זרה היחידה שהתורה מפרטת את שמה ומתייחסת אליה באופן פרטני. ולא זו בלבד, אלא שהתורה חוזרת ומזהירה מפני עבודת המולך שלוש פעמים, דבר שוודאי אומר דרשני.

בנוסף, יש לשים לב לביטויים וללשונות בהן התורה נוקטת ביחס למי שנותן מזרעו למולך, גם הם ייחודיים ובולטים בחומרתם: "ואני אתן את פני באיש ההוא והכרתי אותו מקרב עמו. למען טמא את מקדשי ולחלל את שם קדשי". כמו כן צריך להבין את תוכן הביטויים מה הכוונה בכך שהקב"ה "נותן את פניו"? ומדוע העובד למולך מתואר כמי ש"מטמא את המקדש"?

והנה, בגמרא במסכת סנהדרין אנו רואים כי עבודת המולך היא עבודה זרה הנבדלת משאר סוגי העבודה זרה דווקא בכך שיש מי שסבר שהיא לא חשובה כעבודה זרה לכל עניינה:

קתני ע"ז וקתני מולך. אמר רבי אבין תנן כמאן דאמר מולך לאו ע"ז היא דתניא אחד למולך ואחד לשאר ע"ז חייב רבי אלעזר רבבי שמעון אומר למולך חייב שלא למולך פטור (סנהדרין ס"ד א').

כמובן שלאור לשונות המקרא והביטויים החריפים והמיוחדים בתורה לעבודת המולך דווקא, הדברים צריכים ביאור.

מהי נתינה למולך?

כדי להבין את יחסה הייחודי של התורה לעבודת המולך עלינו להבין את מהותה של עבודה זרה זו. בלשון הרמב"ם הדברים מתוארים כך:

כיצד היו עושים מדליק אש גדולה ולוקח מקצת זרעו ומוסרו לכהנייהם עובדי האש ואותן הכהנים נותנין הבן לאביו אחר שנמסר בידן להעבירו באש ברשותו ואביו הבן הוא שמעבירו בנו על האש ברשות הכהנים ומעבירו ברגליו מצד זה לצד אחר בתוך השלהבת לא שהוא שורפו למולך כדרך ששורפין בניהם ובנותיהם לעבודת כוכבים אחרת אלא בהעברה בלבד היתה עבודה זו ששמה מולך לפיכך העושה עבודה זו לעבודת כוכבים אחרת חוץ ממולך פטור. (הלכות ע"ז פ"ו ה"ג).

הרמב"ם מבאר שלא היו מקריבים לגמרי את בניהם למולך, שלא כדברי חלק מן המפרשים על התורה הסוברים כי עבודת המולך הייתה שריפת הילדים ממש¹ כקרבתן שהיו נותנים לעבודה זרה. ומדגיש בדבריו 'לא שהוא שורפו למולך כדרך ששורפין בניהם ובנותיהם לעבודת כוכבים אחרת אלא בהעברה בלבד היתה עבודה זו ששמה מולך'.

נראה לפי דבריו שמהות עבודת המולך היא לא ההתמסרות המוחלטת לעבודה זרה, אלא שהיא נושאת אופי סימלי יותר. העובד אינו מקריב ממש קרבן אלא עושה מעשה המסמל את ההקרבה. כאשר גם מעשה העבודה והפולחן איננו העיקר, אלא עצם ה"מסירה למולך". כלומר, עבודת המולך דורשת פחות התמסרות מאשר עבודות זרות אחרות.

יתירה מכך, בדברי הגמרא אנו מוצאים הלכה מיוחדת ממנה נראה שהעניין של 'חוסר ההתמסרות המוחלט' לע"ז הוא בדווקא:

העביר כל זרעו פטור שנאמר מזרעך ולא כל זרעך. (סנהדרין שם עמוד ב')

נראה אם כן שמשמעותה של עבודה זו היא סימלית, ודווקא בכך נעוצה חומרתה. ננסה אפוא לבאר את פשר הדברים.

1. רמב"ן, אבן עזרא. וכן הוא במדרש תנחומא ואתחנן.

פירוש המילה "מולך" היא כמשמעה, מלוכה. בנוסף לעבודה כי עבודה זאת מבטאת מעשה סימלי בלבד ולא הקרבה של ממש, נראה כי עבודת המולך משמעותה - תפיסה והכרה בכך שישנו גורם נוסף השולט במציאות ומולך עליה מלבד הקב"ה. זאת אינה כפירה מוחלטת בה' אלא נתינת מקום לקיומם של כוחות נוספים בעולם. בתפיסה זו יש הרבה מן הדמיון למושג המוכר של 'עבודה זרה בשיתוף' והיא עומדת בסתירה חדה לתפיסה אותה נושא עם ישראל אודות רעיון אחדות ה'. הגילוי האלוהי לו זכו עם ישראל ביציאת מצרים ובמעמד הר סיני מגלם יותר מכל את האמונה כי 'אין עוד מלבדו' ו'מלכותו בכל משלה'.

כפי שביארנו במאמרנו 'שם הוי"ה', גילוי השכינה הגדול שהחל ביציאת מצרים והמשיך במעמד הר סיני לעיני בני ישראל אינו עוסק רק בשלילת הכפירה המוחלטת בכוח עליון, שכן, זאת לא הייתה כלל התפיסה הרווחת בעולם בזמן יציאת מצרים. גילוי השכינה המיוחד שהתרחש במצרים בא לקעקע את התפיסה האלילית הרווחת באותה תקופה ולפיה בעולם ישנם מגוון כוחות, טובים ורעים, ללא שום יסוד מאחד. התגלות ה' לעם ישראל בשם הוי"ה, משמעה שנפתח לנו חרך צר שדרכו זכינו לראות, אם כי במידה מסויימת, את היסוד האחד העומד ומכונן את כל הכוחות הקיימים בעולם, ואשר כולם תחת שליטתו המוחלטת, והוא זה שמכוון אותם אל עבר מימוש התכלית הנרצית.

גילוי נורא ונשגב זה אמור בתורה ובנביאים מספר פעמים ובעיקר באמירה המהווה את יסוד קבלת עול מלכות שמים 'שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד' שאינה עוסקת בהכרה בנוכחות ה' אלא בשלילת כל כח אחר הקיים בעולם. אך התגלות זאת שנגלתה לעיני כל חי בתהליך של יציאת מצרים על ידי שידור כל הכוחות כולם הקיימים בעולם לרצון ה' ובהמשך, לעיני בני ישראל במעמד הר סיני, לא תמשיך להיות גלויה תמיד אלא נסתרת היא בתוך עולם הטבע, ועתידה היא להתגלות באחרית רק הימים לכלל האנושות, ביום שבו יהיה ה' אחד ושמו אחד. אך עד אז העולם איננו מסוגל לקבל ולהפנים תפיסה נעלה זו. בזמן הזה יחוד ה' מתגלה בעולם על ידי עם ישראל הזוכה להחזיק באמונה זה ובעצם קיומו ובאמונתו מקיים את גילוי יחוד ה' בעולם.

למען טמא את מקדשי

כאשר יהודי כופר לגמרי בקיומו של הקב"ה ובמציאות של אלוקות הנמצאת מעבר לכל הכוחות כולם, ומאמין באחת מן העבודות הזרות השונות ועובד להן, ודאי שעוונו גדול מנשוא. ואולם לעומתו, העובד למולך שאינו מתמסר לעבודה זו באופן מוחלט ואינו מקריב את בניו לגמרי אלא מבצע מעשה עבודה סימלי בלבד, נראה שמשמעות הדברים היא שמחד הוא מאמין בהקב"ה, אך מאמין שישנם מרחבים מסויימים שבהם הקב"ה איננו שולט ח"ו, ובמרחבים אלו יש מקום לאלהויות נוספות להיכנס ולהשתתף עם ה' במלכות ובשליטה על העולם.

האדם יכול להמעיט בחומרתו של מעשה זה דווקא משום שהוא אינו דורש להמיר את אמונתו ואינו דורש התמסרות גמורה אלא לעשות רק דבר קל, כך מבאר הרמב"ם במורה נבוכים את הרקע שגרם לרבים לחטא בחטא זה: **"ואין ספק שמפני זאת ההרחקה ימהר כל אחד לעשותו לרוב חמלתו ופחדתו על הבן ולמעוט הפעולה וקלותה, שאין שם אלא להעבירו על האש"**, אך על תפיסה זו דייקא נאמר בתורה "למען טמא את מקדשי ולחלל את שם קדשי". העבודה למולך מטמאת את המקדש דווקא משום שהיא נעשית מתוכו. חומריתה היא ההכרה בכוחות נוספים במקביל לאמונה בקב"ה ח"ו, וכמו טומאה ש"פוגעת" בקודש בעצם ההימצאות בקירבתו, כך גם אמונת המולך ועבודתו "פוגעת" בקודש ומחללת את שם ה' דווקא משום הקירבה שישנה כביכול, בין צורת האמונה הנכונה לבינה, כיון שגם לשיטת העובד למולך, הקב"ה קיים ומולך בעולם, אך לא באופן מוחלט. מי שמצהיר שישנו כח נוסף ואלהות נוספת המולכת יחד עם הקב"ה ומנהלת יחד איתו את העולם, דווקא הוא נחשב למטמא את הקודש ומחלל את השם.

ואני אתן את פני באיש ההוא

לאור הדברים אפשר להבין את הניסוח הייחודי שבו נוקטת התורה ביחס לעונשו של הנותן מזרעו למולך, "ואני אתן את פני באיש ההוא והכרתי אותו מקרב עמו..". בניסוח זה ישנם שני ביטויים ייחודיים. הפנייה של הקב"ה בגוף ראשון "ואני אתן..". והביטוי פנים; "ואני אתן את פני...", השימוש בלשון 'פנים' מבטאת נוכחות מועצמת. כשמשמה רבינו מבקש מהקב"ה "הראני נא את כבודך" עונה לו ה' "ופני לא יראו". נראה כתשובת המשקל להתעלמות של העובד למולך מנוכחותו המלאה והמוחלטת של הקב"ה, הקב"ה מופיע מולו באופן הנוכח והמועצם ביותר, סותר את תפיסתו ומכרית אותה.

איסור עבודת המולך מלמדנו כי חומר חטא העבודה זרה אינו מכונן רק למי שכופר באמונתו בבורא העולם מכל וכל, אלא גם, ובעיקר, כלפי מי שנותן מקום במחשבתו לקיומם של כוחות נוספים השולטים בעולם במקביל לאמונתו בה'. עליו אומרת התורה כי הוא מטמא את המקדש, שכן משתף בתוך הקודש - האמונה בה', את האמונה בקיומם של כוחות אחרים, בניגוד לבשורה אותה נדרשו בני ישראל לבשר בעולם 'שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד'.